

В. О. Сич
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри історії та теорії держави і права
Чорноморського державного університету
імені Петра Могили (м. Миколаїв)

УДК 35.073 (477)

ДІЯЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК ВІДПОВІДНО ДО БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Розглядається діяльність юридичних клінік у співвідношенні з вимогами Болонського процесу. Визначено основні вимоги цього процесу, запропоноване своє рішення проблем діяльності юридичних клінік. Діяльність юридичних клінік розглянута з різних сторін: юридична клініка як форма практичного навчання; клінічна освіта, як педагогічна методика; клінічна освіта як система навчання і клінічна освіта як навчальний курс.

Рассматривается деятельность юридических клиник в соответствии с требованиями Болонского процесса. Определены основные требования этого процесса, предложено свое решение проблем деятельности юридических клиник. Деятельность юридических клиник рассмотрена с разных сторон: юридическая клиника как форма практического обучения; клиническое образование как педагогическая методика; клиническое образование как система обучения и клиническое образование как учебный курс.

In this article an author examines activity of legal clinics in accordance with the requirements of the process baloney. By an author the basic requirements of this process are certain, the solution of problems of activity of legal clinics is offered. Activity of legal clinics is considered an author from different sides: legal clinic as the form of the practical teaching; clinical education as a pedagogical method; clinical education as departmental teaching and clinical education as an educational course.

Ключові слова: науковий простір, єдині критерії і стандарти, градації дипломів, кредитні заліки, Європейський простір, модуль, загальноєвропейські рішення, юридичні факультети, клінічна освіта, педагогічна методика.

Особливості та значення, що характеризують поетапність Болонського процесу, який включає в себе об'єднання Європи з приводу формування спільного освітнього рівня країн щодо загальної системи та стандартів вищої освіти.

Кардинальний перегляд національної системи вищої освіти відповідно до європейський стандартів є достатньо важливим і актуальним питанням досліджуваної теми. Сутність реформи вищої освіти в Україні, що передбачає введення нових концепцій та понять, а також застосування новітніх методів і технологій навчання студентів визначає мету даного дослідження. Досягнення цієї мети визначається виконанням певних завдань, поставлених у цій роботі. Це визначення клінічної освіти як педагогічної методики, як системи навчання чи як навчальний курс, а юридична клініка як форма практизації

© Сич В. О., 2010

навчання, а також впровадження системи трансфертних кредитів і навчальних модулів у процес викладання. Це спрямування інноваційної юридичної освіти на формування у випускників-юристів, окрім знань та умінь, теоретичних і практичних навичок, а також й особливого компетентного пізнання на здатності їх застосування на практиці в якості елементів професійної діяльності.

Процес об'єднання Європи, його поширення на схід і на прибалтійські країни супроводжується формуванням спільного освітнього і наукового простору та розробкою єдиних критеріїв і стандартів у сфері вищої освіти в масштабах усього континенту, що є актуальним як для вивчення, так і для дослідження даної теми на сучасному етапі розвитку України. Цей процес дістав назву Болонського від назви університету в італійському місті Болонья, де 19 червня 1999 року 29 міністрів освіти країн Європи підписали “Болонську декларацію” [1].

Цим актом країни-учасниці узгодили спільні вимоги, критерії та стандарти національних систем вищої освіти і домовилися про створення єдиного європейського освітнянського та наукового простору до 2010 року задля підвищення спроможності випускників, мобільності громадян на європейському ринку праці, підняття конкурентоспроможності європейської вищої школи. Для досягнення цієї мети запропоновано:

- прийняти зручні та зрозумілі градації дипломів, ступенів і кваліфікацій;
- ввести в своїй основі двоступеневу структуру вищої освіти: бакалаврський цикл має становити не менше трьох років, а магістерський — не менше двох років;
- ввести взаємовизнаний на європейському просторі вчений ступінь доктора філософії;
- використати єдину систему кредитних одиниць, яку ще називають системою кредитних одиниць, кредитних залків, кредитних рівнів, залкових одиниць тощо;
- ввести уніфіковані і взаємно визнані на європейському просторі додатки до диплома;
- напрацьовувати, підтримувати і розвивати європейські стандарти якості із застосуванням порівняльних критеріїв, механізмів і методів їх оцінки відповідно до вимог ENQA;
- усунути наявні перепони для розширення мобільності студентів, викладачів, дослідників і управлінців вищої школи [2; 3].

Наступний етап Болонського процесу відбувся у Празі 19 травня 2001 року, де було підписано Празьке комюніке вже представниками 33 країн Європи. На самміті було виділено важливі елементи Європейського простору вищої освіти, а саме:

- постійне навчання протягом усього життя;
- мотивоване залучення студентів до навчання;
- сприяння підвищенню привабливості та конкурентоспроможності європейського простору вищої освіти для інших регіонів світу.

Третій етап Болонського процесу відбувся в м. Берліні 18–19 вересня 2003 року, де було підписано відповідне комюніке. Було ухвалено рішення розширити загальноєвропейські вимоги і стандарти на докторські ступені. Були розроблені додаткові модулі, курси та навчальні плани з європейським змістом, відповідною орієнтацією й організацією. До Болонського процесу сьогодні входять 40 країн Європи.

Наступний, четвертий саміт був проведений 19–20 травня 2005 року у м. Берген (Норвегія), де на Конференції міністрів країн Європи Україна приєдналася до Болонського процесу, зобов'язавшись внести відповідні зміни у національну систему освіти та приєднатися до роботи над визначенням пріоритетів у процесі створення єдиного європейського простору вищої освіти до 2010 року.

На всіх етапах Болонського процесу було проголошено, що цей процес є:

- добровільним;
- полісуб'єктним;
- таким, що ґрунтується на цінностях європейської освіти і культури;
- таким, що не нівелює національні особливості освітніх систем різних країн

Європи; багатоваріантним, гнучким, відкритим та поступовим [3; 4].

Враховуючи незворотність Болонського процесу, ми маємо усвідомлювати, що для нашої системи вищої освіти він є дуже непростим. Нам важче, ніж будь-якій іншій країні, яка не має таких глибоких традицій у галузі фундаментальної природничої й інженерної освіти, приєднатися до багатьох загальноєвропейських рішень, нівелюючи власні багатовікові напрацювання у цій галузі.

Тому нові виклики Україна повинна прийняти не тільки переносячи на своє підґрунтя досвід інших держав, але й пропонуючи європейському співтовариству свої доробки, досягнення, пропозиції, своє бачення проблем. За останні роки у сфері вищої освіти України, особливо технічної, накопичилися складні проблеми, вирішення яких залишається на порядку денному, навіть незважаючи на наявність чи відсутність таких факторів, як Болонський процес [2; 5].

Бажання людей мати вищу освіту говорить про те, що Україна рухається в руслі європейських процесів. По співвідношенню осіб, що навчаються та працюють, вона відноситься до передових країн.

Також важливою проблемою є впровадження кредитно-трансферної системи, особливо це торкається практичних дисциплін. Ні викладачі, ні студенти ще повною мірою не готові до повноцінного використання бальної системи оцінки виконаної на занятті роботи [6].

Багатий український досвід слугуватиме надійним “стартовим майданчиком” для подальшого вдосконалення національної системи освіти та її узгодження з європейською, а також розвиток освітніх впливів.

У майбутнього фахівця формується відповідальність за навколишнє середовище, культурну спадщину, виховання активної життєвої позиції.

Юридичні факультети багатьох країн світу доповнюють викладання правової теорії в аудиторіях так званою “клінічною освітою”, осередком розвитку якої є юридичні клініки. Те, що юридична клініка — вимога часу, не викликає сумніву. Якщо охарактеризувати її з різних позицій, то можна виявити, що вона може претендувати на роль вагомого соціального інституту, так як виконує в суспільстві важливі завдання. За характером орієнтації їх досить умовно можна поділити на зовнішньо орієнтовані та внутрішньо орієнтовані. До першої групи відносяться завдання, які зорієнтовані на суспільство загалом. Це надання безкоштовної правової допомоги соціально незахищеним верствам населення, проведення правопросвітницьких заходів тощо. Їх важливість досить досліджена та обґрунтована. Друга група функціонує в іншому вимірі — сюди відноситься навчальний компонент, роль клінічної освіти у формуванні зі студента висококваліфікованого фахівця.

Наявність потужної досвідної бази та потреб, які виникають з усвідомленням важливості юридичних клінік як соціального інституту та як елемента навчального процесу в юридичних вузах, обґрунтовує необхідність включення клінічної освіти до загальної навчальної програми юридичних факультетів. Такі ініціативи були закріплені на рівні Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства юстиції України, а також стандартами юридичних клінік України [1].

Інший вимір актуальності полягає в тому, що нові акценти в освітньому процесі розставляє введення кредитно-трансферної технології навчання та заснування освітньої сфери на принципах Болонського процесу. Клінічна освіта базується саме на цих принципах ще з 1995 року, коли в Україні почався процес виникнення та розвитку юридичних клінік. Правильне їх розуміння та використання в навчальному процесі значно розширить можливості та роль юридичної клінічної освіти.

На сьогодні можна виділити два аспекти розуміння клінічної освіти: як особливої навчальної програми та як системи навчання.

Юридична клініка як форма практизації навчання. Клінічна освіта розуміється як метод набуття студентами-юристами практичних умінь та навичок. Це цілком обґрунтовано, особливо, якщо брати до уваги мету та завдання юридичної клініки, основними з яких і виступає формування юриста-професіонала, набуття ним таких

навичок та вмінь, забезпечити формування яких не можуть теоретичні навчальні дисципліни. Зараз в межах клінічної освіти виділяються нові напрямки, які значно розширюють поняття клінічної освіти, виводять її за рамки звичайної форми практизації навчального процесу. В іншому випадку розуміння клінічної освіти саме в такому аспекті нічим не відрізняє її від навчальної практики, яка й так передбачена навчальними планами учбових закладів. Отже, в силу наявності специфічних цілей та завдань, постійного навчального процесу, який відбувається в юридичній клініці, широти призначення цього суспільного інституту, клінічна освіта не може бути визначена як звичайна форма практизації навчання.

Клінічна освіта як педагогічна методика. Для аналізу клінічної освіти в контексті цього поняття необхідно виділити ознаки та критерії віднесення певного педагогічного явища до методики. Порівняльний аналіз цих понять дозволяє констатувати, що клінічній освіті притаманні всі перераховані вище ознаки педагогічної методики, більше того — вона виступає поняттям значно ширшим, оскільки становить собою систему педагогічних методик зі специфічно сформованими принципами проведення. Також клінічній освіті притаманна інша ознака, яку не включає у себе поняття методики, — це наявність системного навчального процесу, який продовжується в часі постійно та спрямований на формування визначених навичок.

Клінічна освіта як система навчання. Останнім часом клінічна освіта розвивається все інтенсивніше. Це зумовило поширення в юридичних клініках нового бачення клінічної освіти — як особливої системи навчання. Можна навести приклад кредитно-трансферної системи навчання. Що стосується клінічної освіти, то вона навряд чи може претендувати на віднесення її до описаної вище категорії в силу наявності менш глобальних розробок та підходів. Крім того, більшість принципів, на яких вона заснована та сама її концепція легко вписується в модель кредитно-трансферної системи навчання.

Клінічна освіта як навчальний курс. Звісно, її можна розглядати і як форму практизації навчання, і як педагогічну методику, і як систему навчання, проте розуміння клінічної освіти як навчального курсу найбільш точно відбиває справжню її сутність [2; 3].

Таким чином, поняття клінічної освіти багатовимірне, проте потреба в якісній юридичній освіті та розвиток клінічного руху в Україні дозволяють розглядати її як новий навчальний курс, введення якого в навчальний процес є одним з етапів реформи юридичної освіти в Україні.

Приєднання України до Болонського процесу має на меті кардинальний перегляд національної системи вищої освіти відповідно до європейських стандартів. Реформа вищої освіти в Україні виносить на порядок денний нові концепції і поняття, методи і підходи навчання студентів. Останнім часом в Україні активно обговорюється впровадження системи трансфертних кредитів і навчальних модулів у процес викладання. Цим питанням присвячується щоразу більше публікацій і конференцій. Проте вивченню компетентності як показника якості вищої освіти в Україні це й досі приділяється незначна увага. Бергенське та Берлінське комюніке міністрів вищої освіти проголошують створення єдиних стандартів якості освіти як одного з пріоритетів Болонського процесу [4].

Які шляхи із впровадження компетентності в систему юридичної освіти в Україні? На мою думку, немає потреби уникати кваліфікаційного підходу в підготовці юристів в Україні. Проте необхідно переглянути навчальні програми з метою забезпечення компетентності майбутніх випускників. Це означає, що викладач кожної дисципліни повинен розробити список елементів компетентності спільно із практиками [7; 8].

Інноваційна юридична освіта спрямована на формування у випускників не лише певних знань та умінь, а й особливих компетенцій, сфокусованих на здатності застосування знань та умінь на практиці, в реальній справі. При цьому компетентність майбутнього правознавця слід формувати в процесі навчання не лише спеціальними, а й загальноосвітніми дисциплінами.

Існують різні засоби професійно спрямованого навчання, які дозволяють моделювати елементи професійної діяльності юриста. До них належать навчальні судові процеси, ділові ігри, участь у роботі клінік та інтернатів, де студенти отримують професійні навички захисту інтересів клієнта в суді першої інстанції або в апеляційному суді, альтернативних методів розв'язання спорів, консультування, ведення інтерв'ю та переговорів, розв'язання задач, дослідження фактів, організації правової роботи, керування нею при розробці законопроектів.

Сучасний ринок праці все більше висуває вимоги не до конкретних знань, а до компетенції працівників. Особливо ця тенденція виявляється в тих областях професійної діяльності, в яких поточна ділова практика потребує постійного, буквально щоденного відстеження змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі, а це повною мірою належить до юридичної діяльності.

Список використаних джерел

1. Болонський процес: перспективи та розвиток у контексті приєднання України до Європейського простору вищої освіти [Текст] : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. — Судак, 2004. — 85 с.
2. Галай, А. О. Педагогічна характеристика юридичної клінічної освіти [Текст] / А. О. Галай // Вісник Асоціації юридичних клінік України. — 2005. — № 7. — С. 5–11.
3. Методичні матеріали до науково-практичної конференції “Болонський процес: перспективи та розвиток у контексті приєднання України до Європейського простору вищої освіти” [Текст]. — К., 2004. — 62 с.
4. Скворцова, Л. Болонський процес: історія і перспективи розвитку [Текст] / Л. Скворцова // Україна — суб'єкт європейського освітнього простору. — К. : Вид-во Європейського ун-ту, 2005. — С. 5–19.
5. Діденко, Я. “Болонський процес” і його перспективи для українських студентів [Текст] / Я. Діденко // Юридичний журнал. — 2004. — № 7. — С. 132–135.
6. Гніденко, М. П. Організація навчального процесу за кредитно-модульною технологією [Текст] / М. П. Гніденко // Актуальні проблеми розвитку інформаційно-комунікаційних технологій навчання в напрямку інтеграції вищої освіти України до єдиного Європейського освітнього простору : тези міжнародної науково-методичної конференції — К. : ДУІКТ, 2004. — С. 26.
7. Козаченко, О. І. Болонський процес в дії [Текст] / О. І. Козаченко // Україна — суб'єкт європейського освітнього простору. — К. : Вид-во Європейського ун-ту, 2005. — С. 29–32.
8. Кудряшов, Є. Болонський процес — за і проти [Електронний ресурс] Є. Кудряшов. — Режим доступу : <http://www-ukr.univer.kharkov.ua/information/bolon/>.

*Рекомендовано до друку кафедрою теорії та історії держави і права
Чорноморського державного університету імені Петра Могили
(протокол № 12/09-10 від 18 травня 2010 року)*

Надійшла до редакції 15.06.2010

